

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОГНОЗУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ЧИТАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*В. О. Мартиненко, кандидат пед. наук,
старший науковий співробітник*

Сучасний погляд на читання як особливий вид мовленнєво-мисленнєвої діяльності актуалізує формування у школярів навчальних дій, пов'язаних з прогностичними операціями, що розвивають здатність дитини до різних імовірних та обґрунтованих передбачень під час сприймання усного чи писемного мовлення, здатність швидко приймати адекватні смислові рішення, сприяють поглибленому й усвідомленому розумінню змісту текстів.

Зважаючи на важливість і перспективність зазначеної проблеми, питання розвитку у школярів прогностичних умінь у процесі читацької діяльності знайшли відображення у чинному Державному стандарті початкової освіти та більш ґрунтовне, порівняно з попередніми навчальними програмами, висвітлення у Типових освітніх програмах для учнів 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти.

У контексті різних видів мовленнєвої діяльності більшість дослідників розрізняють *лінгвістичний (вербальний) та смисловий* види прогнозування як важливі психологічні компоненти процесу читання (О. С. Богданова, Г. Г. Граник, І. О. Зимня, Л. І. Концева, Н. П. Ничипоренко та ін.).

Під час вербального прогнозу реципієнт спирається на здогадку слова, словосполучення чи структуру речення за їх початком. При цьому читач прогнозує, яке слово, речення, мовленнєва формула можуть йти услід за щойно сприйнятим. На нашу думку, поняття «вербальне, лінгвістичне прогнозування» потребують уточнення. Адже читачі/слухачі, передбачаючи, яке слово чи словосполучення будуть іти за щойно сприйнятим, будуть спиратися не лише на їх граматичні чи синтаксичні ознаки, а й на контекстні, а також смислові зв'язки. Отже, таке прогнозування коректніше називати *вербально-смисловим*.

Практично кожний текст, з яким працюють учні початкової школи, містить певний відсоток незнайомої для них лексики. Важливими прийомами розвитку здогадки про лексичне значення незнайомих слів є уміння учнів працювати з багатозначними словами; опора на словотвірну модель слова; виділення знайомих елементів слова на основі порівняння з уже відомими з попереднього досвіду; опора на тему твору; на контекст – конкретний мовленнєвий матеріал, вербальне оточення слова, яке сприяє однозначному розумінню його семантики; перенесення набутих навичок в аналогічні ситуації; індивідуальний досвід учнів: рівень мовленнєвого розвитку, багатство словникового запасу, їх фонові знання тощо.

Інший вид прогнозування, під час якого читачі виявляють уміння передбачати описані в художньому тексті (дитячій книжці) події, зміст інформації – в науково-пізнавальному тексті; їх подальший розвиток на основі текстових та позатекстових елементів (заголовка, ключових слів, ілюстрацій, анотації, графічного, табличного матеріалу та ін.), аналізу ситуації і уявлення про способи її розвитку, у науковій літературі одержав назву *сміслового*. Такий вид прогнозування сприяє глибшому проникненню школяра у смислову тканину тексту, полегшує процес його сприймання, аналізу й розуміння.

Успішність перебігу прогностичної діяльності під час сприймання текстів залежить від рівня розвитку пізнавальних процесів школярів: пам'ять, уява, мовленнєво-мисленнєві уміння дитини, особистий соціальний досвід, які виявляються насамперед під час розв'язання таких пізнавальних завдань, як постановка мети, перспективне планування, моделювання, пошук, встановлення, пояснення причиново-наслідкових зв'язків, реконструкція і перетворення уявлень, висунення й аналіз імовірних гіпотез. Розвиток здатності до прогнозування під час читання пов'язано також з процесами формування емоційно-мотиваційної, сфери особистості дитини, її рефлексивного досвіду.